

15.8.2002

1360/4/01

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Esittelijä Kimmo Kajosmaa

POLIISIN MENETTELY KIRJEENVAIHDOSSA JA ASIANOMISTAJARIKOKSEN ESITUTKINNASSA

1

KANTELU

A arvostelee 7.5.2001 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Forssan kihlakunnan poliisilaitoksen poliisimiesten menettelyä seuraavissa asioissa:

1. Rikoskomisario B on osoittanut 20.10.1998 päivätyn kirjeensä A:n asianajotoimistossa avustavana lakimiehenä toimineelle varatuomari —:lle. Kirjeessä on perusteettomasti väitetty varatuomari —:n toimineen esitutkintalain 45 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla rikoksesta epäillyn neuvonantajana rikokseen liittyvässä asiassa. Kirje on muutoinkin ollut sävyiltään epäasiallinen.

2. Rikosylikonstaapeli C on 15.2.2000 kuulustellut esitutkinnassa todistajana erästä henkilöä, joka on väittänyt A:n tyttären syyllistyneen useisiin näpistyksiin. Näpistyksistä ei ole kuitenkaan ollut vireillä mitään esitutkintaa, eivätkä asianomistajat ole ilmoittaneet poliisille tai syyttäjälle vaativan- sa näpistyksiin syyllistyneille rangaistusta.

3. Komisario D on tehnyt 25.8.2000 päätöksensä jättää toimittamatta esitutkinnan em. näpistyksiin (kohta 2.) liittyvässä asiassa. Kantelukirjoituksen mukaan D ei olisi saanut tehdä sellaista päätös- tä, jossa joku todetaan syylliseksi, koska ko. asianomistajarikoksessa ei olisi saanut toimittaa lainkaan esitutkintaa ennen asianomistajan esittämää rangaistusvaatimusta.

4. Poliisi on kohdellut asian --- esitutkinnassa asianosaisia eriarvoisesti: sosiaaliturvatunnuksen loppuosa on jätetty yhden rikoksesta epäillyn kohdalla kirjaamatta.

5. Ylikonstaapeli E on ollut esteellinen hoitamaan A:n perhettä koskevia asioita. Tällä perusteella E ei olisi saanut olla kuulustelutodistajana sellaisessa kuulustelussa, jossa todistajana kuultu henkilö on väittänyt A:n tyttären syyllistyneen näpistyksiin.

2

SELVITYS

Forssan kihlakunnan poliisilaitos toimitti pyynnöstäni tänne selvityksen ja antoi lausunnon. A on antanut vastineensa em. selvityksestä ja lausunnosta.

3

RATKAISU

3.1

Rikoskomisario B:n kirje varatuomari —:lle

3.1.1

Tapahumat

Rikoskomisario B on lähettänyt varatuomari —:lle Forssan kihlakunnan poliisilaitoksen nimissä seuraavanlaisen kirjeen (tekstistä on poistettu ulkopuolisten henkilöiden nimet):

"Olette ilmoittanut telefaxin välityksellä, että (—) ei saa kuulustella viikonloppuna 16. - 18.10.1998 koska teillä on työesteitä.

(—) on täysi-ikäinen ja täysivaltainen kansalainen, joka ei tietääkseni ole antanut puhevaltaansa kokonaan pois. (—) voi yksin päättää, voidaanko häntä kuulustella ilman avustajaa. Kuulusteluja voidaan kyllä kiistää muutenkin jälkikäteen (ja näin usein tapahtuukin), mutta tällä ei ole sen kummempaa oikeudellista merkitystä onko kuulustelu suoritettu avustajan aikana vai ilman avustajaa. Esitutkintalain mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi ja esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja.

Käsittääkseni avustajan tehtävänä ei ole yksinomaan kiistää juttuja. Joissakin asioissa on jopa asiakkaan edun mukaista myöntää selvät tapaukset. Ensikertalaiselle se voi olla jonkinlainen "ripittäytyminen" ja samalla mahdollisuus uuden elämän alkuun. Kuulustelujen tahallinen viivästyttäminen saattaa tarpeettomasti pidentää myös epäillyn säilössäoloaikaa, mikä ei varmaankaan ole epäillyn edun mukaista.

Jo vangitsemiskäsittelyssä tuli ilmi, että mahdollinen (—) rikoskumppani on (—). Vangitsemisasian päär rikoksena oli ammattimainen kätkemisrikos. Tähän mennessä on selvinnyt, että (—) on toimittanut (—) anastamaansa omaisuutta. Tutkinnan edistyessä voi ilmetä, että tavaraa on tullut myös sellaisesta rikoksesta, josta (—) on aikaisemmin kuulusteltu ja jossa asiassa varatuomari (—) on toiminut avustajana (—). ETL 45 §:n 2 mom. sanotaan, että avustajana esitutkinnassa ei saa toimia se, joka on toiminut syylliseksi epäillyn neuvonantajana tutkittavaan rikokseen liittyvässä asiassa. Tässä tapauksessa on erittäin suuri vaara, että joudumme lain tarkoittamaan tilanteeseen. Tämän olisi pitänyt kokeneen varatuomarin huomata viimeistään vangitsemiskäsittelyssä.

Edellä esittämilläni perusteilla pidän Asianajotoimisto —:n avustavaa lakimiestä varatuomari —:tä esteellisenä avustamaan tähän juttuun liittyviä asianosaisia. Mielestäni sama koskee myös toimiston muuta henkilöstöä."

3.1.2

Kannanotto

Poliisimiesten käyttäytymisestä on säädetty poliisilain 2 §:ssä, jonka mukaan poliisin on mm. toimittava asiallisesti. Lisäksi poliisiasetuksen 13 §:n 2 momentin mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei poliisin arvo siitä kärsi.

Antamassaan selvityksessä rikoskomisario B toteaa, että hän kirjoitti kirjeeseen epähuomiossa virheellisen lainkohdan. Lisäksi hän kertoo sopineensa asiasta myöhemmin varatuomari —:n kanssa.

Nähdäkseni B on menetellyt asiassa virheellisesti ensinnäkin siinä, ettei hän ole riittävän huolellisesti varmistanut kirjoittamansa kirjeen sisältöä. Tämänkaltaisessa asiassa olisi ollut tärkeää, että poliisilaitoksen nimissä kirjoitettu kirje olisi ollut sisällöltään virheetön. Lisäksi kirjeessä arvostellaan varatuomari —:n ammattitaitoa sopimattomalla tavalla epäasiallisen kärkevästi. Pidän kirjeen sävyä virka-asiassa lähetetylle kirjeelle sopimattomana, vaikka B:n laatiman kirjeen vastaanottajana onkin ollut B:n mukaan hänen entinen työtoverinsa.

Vaikka rikoskomisario B:n menettelyä voidaankin arvostella, asia ei kuitenkaan B:n menettelyä kokonaisuudessaan arvioidessani anna aihetta enempiin toimenpiteisiin, kuin että kiinnitän hänen huomiotaan siihen, että poliisilain 2 §:ssä säädettyyn asiallisuusvaatimukseen sisältyy myös se, että poliisilaitoksen nimissä lähetettyjen kirjeiden on oltava asiallisia.

3.2

Rikosylikonstaapeli C:n toimittama kuulustelu

3.2.1

Tapahtumat

Asiakirjojen mukaan rikosylikonstaapeli C on kuulustellut 15.2.2000 todistajana henkilöä, joka on mm. kertonut A:n tyttären anastaneen useista eri liikkeistä vaatteita ym. omaisuutta.

C on laatinut kuulustelusta kuulustelupöytäkirjan, jonka mukaan todistajana kuullulle henkilölle on ennen kuulustelua ilmoitettu hänen asemansa esitutkinnassa. Niinikään hänelle on ilmoitettu siitä, että hänen velvollisuutensa on kertoa asiat kuulustelussa totuudenmukaisesti. Kuulustelupöytäkirjan ovat allekirjoittaneet kuulustelija, kuultava, kuulustelutodistaja sekä kuultavan äiti.

3.2.2

Oikeusohjeet

Esitutkintalain 3 §:n 1 momentin mukaan niin sanotun asianomistajarikoksen esitutkinta toimitetaan vain, mikäli asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava.

Mainitun pykälän 2 momentin mukaan asianomistajarikoksen esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Tutkinnan aloittamisesta on tällöin viipymättä ilmoitettava asianomistajalle. Tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikoksesta saatuaan ei ilmoita vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.

Poliisilain 2 §:ssä on mm. säädetty, ettei poliisi saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Esitutkintalain 8 §:n mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Rikoslain 28 luvun 15 §:n mukaan virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä näpistyksestä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:n 1 momentin mukaan poliisin on kirjattava sellainen ilmoitus rikoksesta tai tapahtumasta, josta joku ilmoittaa poliisille ja jota ilmoittaja pitää rikoksena. Pykälän 2 momentissa säädetään, että ilmoitus kirjataan merkitsemällä esitutkinnan toimittamista varten tarvittavat tiedot tapahtumasta ja asianosaisista. Jos ilmoitus on puutteellinen, on ilmoituksen tekijää kehotettava täydentämään sitä. Ilmoitus voidaan tallentaa automaattisen tietojenkäsittelyn avulla pidettävään tiedostoon.

3.2.3

Kannanotto

Antamassaan selvityksessä rikosylikonstaapeli C on todennut, että hän puhutteli näpistyksistä ilmoittavaa henkilöä ja laati tämän kertomista asioista todistajakuulustelun muotoon tehdyn muistion, jonka kuultava ja hänen äitinsä vahvistivat allekirjoituksillaan.

Nähdäkseni C:n laatimaa asiakirjaa on kuitenkin pidettävä pikemminkin kuulustelupöytäkirjana kuin muistiona, koska se on laadittu nimenomaan kuulustelun muotoon. Lisäksi todistajana kuulus-

tellulle henkilölle on ilmoitettu hänen asemansa esitutkinnassa ja häntä on muistutettu velvollisuudesta pysyä totuudessa. Asiakirjan ovat myös allekirjoittaneet kaikki kuulustelussa läsnä olleet.

Todistajan kuulusteleminen siten, että siitä laaditaan allekirjoituksin vahvistettu kuulustelupöytäkirja on nähdäkseni esitutinnan toimittamista. Koska näpistys on asianomistajarikos, C:n ei olisi tullut kuulustella todistajaa epäilystä näpistyksestä, ennen kuin asiassa olisi tiedusteltu asianomistajan rangaistusvaatimusta. Nähdäkseni näiden näpistysten kohdalla ei ole ollut kysymys esitutkintalain 3 §:n 2 momentissa säädetyistä poikkeuksista asianomistajarikoksen esitutkinnassa, eli todistajan kuulustelua olisi voitu siirtää vaarantamatta näpistysten selvittämistä.

Käsitykseni mukaan C:n olisi tullut menetellä asiassa esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:ssä säädetyllä tavalla, eli asiasta olisi pitänyt kirjata vain sellaiset tarpeelliset tiedot, jotta mahdollinen esitutkinta olisi ollut mahdollista myöhemmin toimittaa.

Katson kuitenkin, ettei asia anna minulle aihetta muihin toimenpiteisiin, kuin että vastaisen varalle kiinnitän rikosylikonstaapeli C:n huomiota edellä mainittuihin asianomistajarikoksen esitutkintaa rajoittaviin säännöksiin.

3.3

Komisario D:n tekemä esitutinnan lopettamispäätös

3.3.1

Tapahtumat

Komisario D on tehnyt 25.8.2000 päivätyn päätöksensä jättää toimittamatta esitutkinta edellä kohdassa 3.2 mainitussa tapauksessa. D on todennut päätöksessään, ettei poliisi ole kirjannut näpistyksistä rikosilmoitusta ja että esitutkintaa asiassa ei suoriteta. Päätöksensä perusteluihin D on kirjoittanut esitutkintalain 2 §:n 2 momentin: *"Esitutkinta voidaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä, mikäli asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Poliisimies voi kuitenkin antaa tällaiseen rikokseen syyllistyneelle huomautuksen."*

3.3.2

Kannanotto

D on voinut tehdä esitutinnan toimittamatta jättämistä koskevan päätöksen, mutta hän on menetellyt virheellisesti siinä, että on päätöksen perustelukohtaan kirjannut virheellisen lainkohdan. Päätöksessä on todettu, ettei ko. asiasta ole tehty rikosilmoitusta. Tätä perustetta vastaava lainkohta on esitutkintalain 3 §:n 1 momentti.

Kiinnitän komisario D:n huomiota siihen, että päätökset esitutkinnassa on perusteltava asianmukaisesti ja myös lainkohtien osalta riittävän täsmällisesti.

3.4

Sosiaaliturvatunnuksen kirjaaminen ja yhdenvertaisuus

Kantelussa todetaan, että asian --- esitutkinnassa poliisi on kirjannut kuulustelupöytäkirjoihin asianomistajien sosiaaliturvatunnukset, mutta erään rikoksesta epäillyn kuulustelupöytäkirjaan on merkitty vain syntymäaika, eli sosiaaliturvatunnuksen loppuosaa ei ole hänen henkilötietojen kohdallaan kirjattu.

Antamassaan lausunnossa poliisipäällikkö --- on todennut, että sosiaaliturvatunnuksen loppuosa on jäänyt ilmeisesti vahingossa kirjaamatta.

On ymmärrettävää, että kantelija on kokenut joutuneensa kohdelluksi eriarvoisesti muiden esitutkinnan asianosaisten kanssa tässä asiassa. Lähtökohtaisesti Suomen perustuslain 6 §:ssä säädetty yhdenvertaisuusvaatimus tarkoittaisi tässä yhteydessä sitä, että kaikkia saman esitutkinnan asianosaisia on kohdeltava samalla tavalla myös kirjatessa heidän henkilötietojaan.

Totean kuitenkin, että asiaa ei voida täällä tutkia niiden tietojen perusteella, joita kantelukirjoituksessa on annettu. Sosiaaliturvatunnuksen loppuosan puuttuminen yhden rikoksesta epäillyn henkilötiedoista saattaa johtua useasta eri syystä. Esimerkiksi kuulusteltava ei ole muistanut sitä tai sitten se on voinut jäädä pois vahingossa, kuten poliisipäällikkö Lindströmin lausunnossa on todettu. En pidä tarkoituksenmukaisena ryhtyä selvittämään asiaa enemmälti, mutta totean, että esitutkinnassa kaikkia on kohdeltava samalla tavalla ja viimekädessä tämä tarkoittaa myös sitä, että henkilötietojen kirjaamisessa on meneteltävä esitutkinnassa samassa asemassa olevien kohdalla samalla tavalla.

3.5

Ylikonstaapeli E:n esteellisyys

Kantelukirjoituksen mukaan ylikonstaapeli E on ollut esteellinen hoitamaan A:n perhettä koskevia asioita, koska eduskunnan oikeusasiamies on 17.2.1994 antamassaan päätöksessä (dnro 1636/4/92) esittänyt käsityksensä E:n virheellisestä menettelystä hänen hoitaessaan virkatehtävää, joka liittyi A:n tyttäreeseen. Kantelun mukaan tällä perusteella E ei olisi saanut olla kuulustelutodistajana sellaisessa kuulustelussa, jossa todistajana kuultu henkilö on väittänyt A:n tyttären syyllistyneen näpistykseen.

Esitutkintalain 30 §:n mukaan kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan saapuville. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta pitää ilman todistajaa. Kahdeksaatoista vuotta nuorempaa epäiltyä ei saa kuulustella ilman todistajaa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä on lueteltu tyhjentävästi todistajaksi esteelliset henkilöt. Pykälässä kelpoisuutta todistajaksi on rajoitettu iän, sieluntoiminnan häiriintymisen, asianosaisuuden ja sukulaissuhteiden perusteella. Saadun selvityksen perusteella ylikonstaapeli E ei ole ollut esteellinen kuulustelutodistajaksi mainitun säännöksen nojalla.

Lisäksi on huomattava, että poliisilain 2 §:n mukaan poliisin on toimittava puolueettomasti. Voidaan sinänsä ajatella, että poliisimiehen puolueettomuus saattaa vaarantua sellaisessa asiassa, jossa on asianosaisena henkilö, jonka tekemän kantelun johdosta oikeusasiamies on aikaisemmin lausunut käsityksensä poliisimiehen virheellisestä menettelystä. Puolueettomuusuhkaa arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon se, kuinka moitittavana oikeusasiamies on pitänyt poliisimiehen menettelyä ja miten voimakkaaseen vastakkainasetteluun kantelu on perustunut tai sen selvittäminen on johtanut. Yksinomaan se, että poliisimiehestä on kanneltu laillisuusvalvojille, ei tee poliisimiehestä esteellistä hoitamaan kantelijaan liittyviä virkatehtäviä vastaisuudessa eikä myöskään vielä se, että oikeusasiamies näkee jotakin arvosteltavaa virkamiehen menettelyssä.

Oikeusasiamies ei ole pitänyt 17.2.1994 antamassaan päätöksessä ylikonstaapeli E:n menettelyä kovinkaan moitittavana. Lisäksi kuulustelutodistajan asema kuulustelutilanteessa on sellainen, ettei hän sinänsä voi vaikuttaa millään tavalla kuulustelun kulkuun. Vaikka kuulustelutilannetta, jossa yli-

konstaapeli E on toiminut kuulustelutodistajana, voidaankin eräiltä osin arvostella, kuten edellä kohdassa 3.2 olen todennut, E ei ole käsitykseni mukaan ollut esteellinen toimimaan em. näpistykseen liittyvässä asiassa kuulustelutodistajana.

Poliisipäällikkö --- on todennut lausunnossaan, että Forssan kihlakunnan poliisilaitos pyrkii siihen, ettei ylikonstaapeli E enää käsittelee A:n perheen asioita. Poliisipäällikön kannanotto on mielestäni tarkoituksenmukaisuusnäkökulmasta perusteltu, vaikka en katsokaan E:n kantelussa kerrotussa tilanteessa olleen esteellinen.

4

TOIMENPITEET

Poliisipäällikkö --- on antamassaan lausunnossa todennut Forssan kihlakunnan poliisilaitoksen pyrkivän vastaisuudessa menettelemään siten, ettei edellä kerrotun kaltaisia virheitä enää tapahtuisi. Tähän ja virheiden laatuun nähden asia ei anna minulle aihetta muihin toimenpiteisiin, kuin että saatan edellä 3.1, 3.2 ja 3.3 kohdissa mainitut käsitykseni Forssan kihlakunnan poliisilaitoksen ja asianomaisten poliisimiesten tietoon vastaisen varalle, missä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni heille ja poliisilaitokselle.

Kantelukirjoituksenne liitteet palautetaan oheisena.